

Література

1. *Гаврилова Т. М.* Механизм международной миграции рабочей силы / Т. М. Гаврилова // Вестник МГУ. — 2009. — №3. — С. 73—83.
2. Доклад о развитии человека 2009. Преодоление барьеров: человеческая мобильность и развитие / Пер с англ. — ПРООН — М.: Издательство «Весь Мир», 2009. — 232 с.
3. *Колот А.М.* Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку: монографія / А. М. Колот, О.А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін. — К.: КНЕУ, 2010. — 348 с.
4. *Корчагин Ю.А.* Эффективность и качество национальных человеческих капиталов стран мира [Электронный ресурс] / Ю. А. Корчагин. — Воронеж: ЦИРЭ, 2011. — С. 3.
5. *Лібанова Е. М.* Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір. / Лібанова Е. М., Боліла Т. В., Горемікіна Ю. В. та ін. — К.: Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, 2008. — 314 с.
6. *Лібанова Е. М.* Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз. / За ред. Е. М. Лібанової. — К.: Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, 2007. — 327 с.
7. Миграция и демографический кризис в России / Под ред. Ж.А. Зайончковской, Е. В. Тюрюкановой. — М.: Фонд Новая Евразия, 2010. — 95 с.
8. *Позняк О. В.* Миграційні процеси в Україні: сучасний стан і перспективи / За ред. О. В. Позняка. — Умань: СПД Сочінський, 2007. — 276 с.
9. *Цвылев Р. И.* Международный рынок труда и Россия (проблемы интеграции) / Р.И. Цвылев // Полис. — 1993. — № 1. — С. 123—129.
10. *Becker, Gary S.* Human Capital / Becker, Gary S. — N.Y.: Columbia University Press, 1964.
11. *Shultz T.* Investment in Human Capital / Shultz T. — N.Y., London, 1971. — P. 26—28.

Стаття подана до редакції 11.10.2011

УДК 332.1:336.25/26

В. С. Заяць, канд. екон. наук, старш. наук. співроб.,
Інститут демографії та соціальних досліджень
ім. М.В. Птухи НАН України

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ ЯК РЕГІОНАЛЬНО ОБУМОВЛЕНОГО ПРОЦЕСУ

АНОТАЦІЯ. У статті визначено специфіку формування доходів населення як регіонального обумовленого процесу, висвітлено погляди українських учених щодо цієї проблематики.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: дохід, концепції регіонального розвитку, регіон, резерви, соціально-економічний розвиток.

АННОТАЦИЯ. В статье определено специфику формирования доходов населения как регионально обусловленного процесса, освещены взгляды украинских ученых по данной проблематике.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: доход, концепции регионального развития, регион, резервы, социально-экономическое развитие.

ANNOTATION. The article describes the peculiarities of the formation of population's incomes as regional determined process, highlights the opinion of Ukrainian scientists on this issue.

KEYWORDS: income, the concept of regional development, region, reserves, socio-economic development.

Постановка проблеми. У сучасній соціально-економічній системі будь-якого регіону сукупні доходи населення становлять основу відтворення головної продуктивної сили, є важливим ресурсом, що визначає поряд з іншими ресурсними складовими економічний і соціальний потенціал регіону та можливості зростання його конкурентоспроможності. Актуалізація наукових досліджень цього напрямку обумовлена нагальною необхідністю стабілізації процесів формування доходів населення в складній соціально-економічній ситуації, упередження можливого зниження добробуту населення на основі мобілізації внутрішньорегіональних резервів розвитку та формування необхідних для цього економічних, соціальних та екологічних передумов.

У регіональній економіці набули подальшого розвитку принципово відмінні між собою методологічні підходи дослідження процесів формування, розподілу, перерозподілу та використання сукупних доходів населення, що пов'язано з різними поглядами на природу цих соціально-економічних явищ, з одного боку, та різними дослідницькими завданнями — з іншого. У наукових публікаціях із проблем регіонального розвитку та формування регіональної соціально-економічної політики сукупні доходи населення чи окремі їх структурні елементи розглядають як одну із складових соціально-економічного потенціалу регіону поряд із забезпеченістю природними, матеріальними та фінансовими ресурсами. Окремі аспекти дослідження процесу формування сукупних доходів населення в контексті актуальних проблем соціально-економічного розвитку регіонів висвітлено у наукових працях Бистрякова І. К., Бутка І. К., Гейця В. М., Данилишина Б. М., Долішнього М. І., Дорогунцова С. І., Дубіщева В. П., Куценко В. І., Онищенко В. О., Семиноженка В. П., Симоненка В. К., Фащевського М. І., Чернюк Л. Г. та інших учених.

Мета статті — виявити специфіку формування доходів населення на регіональному рівні в умовах соціально-економічної нестабільності.

Виклад основного матеріалу. Методологічною основою формування нових поглядів на регіональну обумовленість процесів формування доходів населення є трактування регіону не лише як територіальної концентрації певних галузей та системи взаємозв'язків між ними, а соціально-економічного простору, що формується з метою підвищення добробуту населення. Саме з цієї причини відомий український учений-регіоналіст М.І. Долішній підкреслює, що єдиною метою сучасної регіональної політики є зростання життєвого рівня населення. В її структурі одне з провідних місць належить соціальній політиці, що здійснюється центральними та регіональними органами влади, органами місцевого самоврядування (у вигляді обласних рад, районних, сільських, селищних і міських рад та їхніх виконавчих комітетів) [2, с. 19]. Отже, здійснювана регіональна політика на основі кількісних та якісних параметри сукупних доходів населення і шанси їхнього зростання, внаслідок чого цей напрям наукових досліджень тісно пов'язаний із проблематикою розвитку регіональних ринків та забезпеченням економічної самостійності території.

За наявності значної кількості наукових публікацій щодо соціально-економічного розвитку регіонів власне проблеми економічного механізму формування доходів населення, їх залучення в обіг і трансформації в інвестиційний ресурс регіону залишаються недостатньо розробленими.

Наукові трактування змістовного наповнення категорії дохід представниками різних наукових шкіл є практично тотожними. Підсумовуючи й узагальнюючи ці визначення, зазначимо, що в загальноекономічному розумінні будь-який дохід — це надходження у грошовій або натуральній формі (частина вартості виготовленого суспільного продукту без матеріальних витрат), які формуються внаслідок використання факторів виробництва суб'єктами господарювання. Слушною є думка відомого українського вченого-теоретика В.Д. Базилевича щодо доцільності дослідження і трактування доходів у широкому розумінні (як усієї сукупності надходжень із різних джерел до населення чи господарюючих суб'єктів) та вузькому (як певного потоку грошових надходжень юридичних і фізичних осіб, що формується за одиницю часу) [3, с. 298].

Цілком погоджуючись із таким методологічним підходом, вважаємо, що в регіональних дослідженнях доцільно все-таки застосовувати розширене трактування цієї категорії, оскільки воно є прийнятним для об'єктивної характеристики основних параметрів

сукупних доходів населення. На інший методологічний аспект цієї проблеми звертає увагу А. А. Чухно, підкреслюючи важливість наукового розуміння економічної природи доходу як соціальної оцінки результатів економічної діяльності. Виходячи з цього твердження, можна зробити висновок, що досягнутий рівень сукупних доходів населення регіону, їх структура і динаміка є однією з результативних оцінок рівня соціально-економічного розвитку регіонів, тобто інтегральним виразом кінцевих результатів економічної діяльності населення певної території. Головним базисним параметром сукупних доходів населення регіону є їх структура.

У наукових дослідженнях структуру сукупних доходів населення визначають як: сукупність наявних коштів та певних витрат, необхідних для підтримки фізичного та економічного стану особистості [6, с. 91]; надходження громадян у грошовій та натуральній формі, необхідні для задоволення їх споживчих потреб, а також нетоварних витрат і приросту заощаджень [4, с. 79]; співвідношення оплати праці, соціальних трансфертів, доходів з особистого підсобного господарства, дивідендів, відсотків за вкладками тощо [5, с. 283]. Методологічно важливим є висновок М.І. Долішнього щодо тісного взаємозв'язку між сучасними територіально-структурними трансформаційними процесами та оцінкою зрушень у рівні сукупних доходів населення регіону внаслідок цих трансформацій [2, с. 164—165]. Він цілком слушно вважає, що наявна диференціація сукупних доходів населення є відображенням регіональної асиметрії в розподілі створеної валової доданої вартості.

Набув подальшого розвитку цілком самостійний напрям регіональних досліджень, згідно з яким доходи населення розглядають і досліджують як цілком самостійний об'єкт оподаткування і важливий елемент фінансової системи регіону та його фінансового ринку. Зокрема, Б. М. Данилишин, Л. Г. Чернюк, М. І. Фащевський до основних складових фінансових ресурсів регіону відносять: доходи населення, сформовані на основі індивідуальної підприємницької діяльності; ресурси місцевих бюджетів для заробітної плати працівників; іпотечне кредитування домогосподарств чи окремих фізичних осіб, які здійснюють підприємницьку діяльність [1, с. 104]. Таким чином, наявні сукупні доходи населення являють собою важливу структурну складову фінансових ресурсів регіону, яка активно залучається в регіональний економічний обіг, забезпечує вирішення соціальних проблем і безперервність регіонального відтворювального процесу.

Сучасні процеси формування, розподілу, перерозподілу і використання сукупних доходів населення регіону досліджу-

ють у контексті наукової проблематики щодо гарантування економічної та соціальної безпеки регіону. Автори цілком закономірно пов'язують виникнення соціальних загроз у регіоні зі зниженням сукупних доходів і витрат населення до певної критичної межі, їх інфляційним знеціненням, підвищенням частки населення з низькими доходами, послабленням державних соціальних гарантій, зростанням соціальної напруги в регіоні.

Доведено, що істотне скорочення реальних доходів населення і відповідно обсягів його споживання обмежує соціально-економічний розвиток регіону, оскільки знижує внутрішній платоспроможний попит на товари і послуги. З цієї причини підтримка рівня трудових доходів населення на соціально необхідному рівні, стримування його надмірної диференціації за цим параметром визнано одним із пріоритетних завдань регіональної соціально-економічної політики.

З погляду економічної безпеки регіону може бути розглянута і динаміка структури сукупних доходів населення. Загрозливою слід визнати ситуацію, коли стрімко зростають тіньові доходи населення, а частка легальних трудових доходів скорочується. Зниження реальних доходів населення негативно впливає на мотивацію трудової діяльності, формування системи нових стимулів до підприємницької діяльності. За таких умов зберігається висока ймовірність інтенсивного міграційного скорочення працездатного населення, зниження рівня кадрового забезпечення провідних галузей спеціалізації регіону.

Збільшення трудових доходів населення від особистих підсобних господарств може бути безпосереднім результатом несприятливої соціально-економічної ситуації в регіоні, пов'язаної із зростанням безробіття, неповної чи неформальної зайнятості. Регресивні зрушення у структурі сукупних доходів населення регіону обумовлюють і відповідні зміни у структурі витрат, зокрема скорочення частки витрат на товари тривалого користування та на цілі нагромадження.

Необхідно відзначити, що в сучасних концепціях регіонального розвитку (регіон як квазідержавна, квазікорпорація, ринок, соціум) лише остання концепція дає змогу досліджувати соціальні процеси як регіонально обумовлені, тобто такі, що протікають у конкретному регіональному просторі з властивими йому природно-ресурсним потенціалом, структурою господарства, ресурсами праці й рівнем їх використання, наявним станом навколишнього середовища.

Отже, у регіональній системі координат процес формування доходів населення набуває певних якісних ознак, які вирізняють його перебіг в одному регіоні від іншого, оскільки регіональний соціум формується не тільки на параметрах економічного розвитку, але й ментальних, соціально-психологічних, етнічних особливостях. Урахування цих специфічних особливостей є надзвичайно важливим у регіональних дослідженнях з сучасної соціально-економічної проблематики, у тому числі пов'язаної з утворенням доходів населення.

Література

1. Данилишин Б. М. Просторова організація продуктивних сил України: мезо- та мікрорегіональний рівень / Б. М. Данилишин, Л. Г. Чернюк, М. І. Фашевський. — Вінниця: Книга-Вега, 2007. — 572 с.
2. Долишній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ—ХХІ століття: нові пріоритети / М. І. Долишній. — К.: Наукова думка, 2006. — 512 с.
3. Економічна теорія: політекономія: підручник / [за ред. В. Д. Базилевича]. — [2-ге вид.]. — К.: Знання-Прес, 2008. — 581 с.
4. Економічний словник-довідник / [за ред. С. В. Мочерного]. — К.: Феміна, 1995. — 368 с.
5. Енциклопедія корпоративного управління: у 3-х т. / [І. К. Бондар, В. І. Науменко, В. М. Лич та ін.]. — К.: Видавничий Дім «Корпорація», 2006.
6. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский. — М.: ИНФРА-М, 1996. — 496 с.

Стаття подана до редакції 10.10.2011

УДК 332.1-058.636

С. В. Максим'юк, канд. екон. наук,
доц. кафедри управління галузевим
і регіональним економічним розвитком,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ СУСПІЛЬНИХ СИСТЕМ

АННОТАЦІЯ. У статті узагальнено підходи до сутності понять «потенціал», «інтелект» та «інтелектуальний потенціал», сформовано дефініцію поняття «інтелектуальний потенціал регіональних суспільних систем» та визначено місце інтелектуального потенціалу у соціально-економічному розвитку регіональних суспільних систем.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: потенціал, інтелект, інтелектуальний потенціал, інтелектуальний потенціал регіональних суспільних систем.